

179

1898

НА
ВЕЛИКІ РОКОВИНИ

В ПАМ'ЯТЬ ІВАНА КОТЛЯРЕВСКОГО

ПЕРЕМИШЛЬ 1898.

ВИДАВЕЦЬ В.І.МАСЛЯК.

*Зібрання
Давидівської*

8(c) 9.17.18 (092)

Львів. Бібліотека
АН УРСР

VIII
1-12

17. к.ф.

26

*Документальний
Золотий лист*

На *909*

ВЕЛИКІ РОКОВИНИ

— i —

В ПАМ'ЯТЬ ІВАНА КОТЛЯРЕВСКОГО

СЮ

ЗБІРКУ - ОДНОДНІВКУ

впорядкував і видав

10-1
В. І. Масляк. *1011*

Перемишль 1898.

2р.

ЛВІВСЬКА БІБЛІОТЕКА
АН УРСР
№ И- 34542

ІВАН КОТЛЯРЕВСКИЙ

уродив ся в Полтаві дня 29. ст. ст
серпня 1769 р. Дід его був дияконом
при соборній церкві в Полтаві; батько
урядником в полтавськїм магістраті. Іван

був спершу учителем приватним відтак урядником в магістраті полтавській. В 1789 вступив до війська. Ту дослужив ся ранги штабс-капітана і генерального ад'ютанта. 1808 р. на пенсії а від 1810 надзира- телем в інституті для виховування дво- рянських дівчат. За положені для інсти- тута заслуги 1817 р. відзначений царем Олександром І. степенем майора, брилян- товим перстеном і пенсією 500 рублів. Перші три часті „Енеїди“ видав в р. 1798, часть четверту в 1809, прочі дві в 1824 і 1825. Єго „Наталка Полтавка“, народна оперета виставлена в перве р. 1819 в Полтаві. В тім-же році виставлена в Харкові єго сьміхотворна оперетка „Мо- скаль Чарівник“. Умер Іван Котляревський 29. ст. ст. жовтня 1838 в Полтаві.

3 КАНТАТИ

МУЗ. И. КИШАКЕВИЧА.

Andante.

слова : В. Т. Машека

В пам'ять ІВАНА КОТЛЯРЕВСКОГО

(слова до кантати Й. Кишакевича.)

Як Січи святої, козацького строю
Не стало вже білше при синім Дніпрі,
Весь нарід хилив ся круглим сиротою
І холод він смерти чув в серця нідрі
Но з народу того, козацким звичаєм.
Защитник явив ся, сам з роду козак:
Він другу святиню прибравши розмаєм,
Молитись в ній щиро укляк.

А тая святиня — своє було слово,
А тая твердиня — своя була річ, ---
Єї богомільник, сьпівак і предтеча
Поставив для Руси тривкійшую Січ.

Ним слово те наше мов квітка ожило,
В его вно обнові сто літ вже живе;
Его не згівечить ворожая сила,
І указ ніякий его не зітре.

Росте того слова животворна сила,
Вно духом могучим над нами мигтить,
І будить незрячі еще верстви люду
Знаком воскресення, побіди горить.

Его обновитель — се слава народу;
З за гробу Він свого днесь Русь ним взива':
„О рідная Нене, козацкого роду,
Твое слово рідне — Твоя Січ жива“!

Перемишль в жовтні 1898.

В. І. Масляк.

З Прольога В. Щурата.

Був се водоворот! Нові життя основи,
нові шляхи життя відкрили ся... А ми —
все ще будучности несвідомі — немови
в виду кличів нових стояли мовчки. З тьми
на ясні зорі нас ніхто, ніхто не вів.

Був се водорот! З водоворота того
один, один в сам час ще видобутись вмів.
Топивсь наш корабель та в нім він ще одного
знайшов керманіча, що ясним глянув зором
в будучність і вдержав его над вод простором.

То був великий муж! Як по навалі туч,
по гураґанах вмиль сьвіт сонця ясний блисне,
на знищені поля, на бори, наче ключ
всіх животворних сил, життя струєю триєне —
і все знімається, все відживе нараз, —
так силою життя він подихнув на нас.

То був свідущий муж! Один він бачив ясно,
що сили вітчизни всі пропадають даром,
що красніші уми, як бідні цв'їти гаснуть,
бажань незбагнених палять ся вічним жаром, —
чужі серед своїх, чужинці на чужині
блукать ся й падуть немов серед пустині.
Та най знущується пад ними долі воля!

Русь має силу ще! Їй ще всміхнеться доля!
Єму у величчї терпінь своїх народ
являється з часів минулих тьми — і от!
де лїк, де правда вся! де лїк на душ недуги!
В Енеях, що в нові пускаються сьвіти,
де правда, що, єї не бачать ложі слуги!
в Енеях тих, що сил не мавши підвести
з пожарищ і руїн ограбленої Трої
в нові ідуть сьвіти, шукаючи нової
для себе вітчини; в Енеях, що оружно
здобути не можуть все бажаних свобод,
закидують шаблї, виряджують, в поход
уши, щоб ними днесь здобути волю мужно!
В Наталках тих, в Петрах, в тих Восьмих і Вибірних,
що серед натовпу душ низьких, підлих, чорних
ховзюють ще в серцях своїх багатий скарб
чутства, — що хочачи на власний кожде карб
взяти той добрий чин, який одно з них чинить,
помиряться, бо всім — любов серця відчинить.
Ті образи живі, теплом душі огріті —
чудові статуї неначе з міді литі
в живих словах его — вказались мов з крижалі
їй від них дізналась Русь, в якому ідеалі
лежить будучности єї сповита сила.
І в неї вирости нараз орлині крила,
що мали всіх нести до ясених тих висот,
де ідеалу блиск сповив увесь народ.

НА ВІЧНУ ПАМ'ЯТЬ КОТЛЯРЕВСЬКОМУ.

Сонце гріє, вітер віє з поля на долину;
Над водою гніє з вербою червону калину;
На калині самоті гніздечко гойдає,
А де-ж дів ся соловейко? Не питає — не знає!
Згадай лихо — то й байдуже: минулось, пропало;
Згадай добре — серце вяне: чому не осталось?

Отож гляну, та й згадаю: Було, як смеркає,
Защобече на калині — ніхто не минає:
Чи багатий, кого доля, як мати дитину,
Убирає, доглядає, — не мине калину;
Чи сирота, що досвіта мусить уставати,
Опинить ся, послухає, — мов батько та мати
Розпитують, розмовляють: серце бить ся любо,
І світ божий, як великдень, і люди, як люди;
Чи дівчина, що милого що день виглядає,
Вяне, сохне сиротою, де дітись не знає, —
Піде на шлях подивить ся, поплакати в лози.
Защобече соловейко, сохнуть дрібні сльози,
Послухає усміхнеть ся, піде темним гаєм....
Ніби з милим розмовляла. А він знай сьпіває,

Та дрібно, та рівно, як Бога благас,
Поки вийде злодій на шлях погулять
З ножем у халяві — піде луна гасм,
Піде тай замовкне: на що щебетать?
Запеклюю душу злодія не спинить.
Тільки стратить голос добру не навчить;
Нехай він лютує, поки сам загине,
Поки безголова ворон прокричить.

Засне долина, — на калині і соловейко задріма'.
Повіє вітер по долині, пішла дібровою луна,
Луна гуляє — божя мова, встануть сердеги працювать,
Пійдуть корови на діброви, вийдуть дівчата воду брать,
Вигляне сонце. Рай тай годі!
Верба сьмієть ся, — сьвято скрізь!
Злодій заплаче, дарма, що злодій.

Так було перш; тепер дивись:
Сонце гріє, вітер віє з поля на долину;
Над водою гне з вербою червону калину;
На калині одиноке гніздечко гойдає.
А де дів ся соловейко? не питай не знає!

Недавно, недавно у нас в Україні
Старий Котляревський оттак щебетав;

Замовк, неборака, сиротами кинув
І гори і море, де перше витав,
Де ватагу пройди: світа водив за собою.
Все осталося все сумує, як руїни Трої;
Все сумує, тільки слава сонцем засіяла:
Не вмере кобзар, бо на віки его привітала.
Будеш, батьку, панувати, поки живуть люди;
Поки сонце з неба сяє Тебе не забудуть!

Праведная душе! прийми-ж мою мову,
Немудру та щиру, прийми, привитай.
Не кинь сиротою, як кинув діброви,
Прилини до мене хоч на одно слово,
Та про Україну мені засьпівай.

Нехай усьміхнеться душа на чужині.
Ще раз усьміхнеть ся дивляючись, як ти
Всю славу козацьку за словом єдиним
Переніс в убогу хату сироти.
Прилинь, сизий орле! бо я одинокий
Сирота на світі в чужому краю:
Дивлюся на море широке, глибоке,
Поплив би на той бік, човна не дають!
Згадаю Енея, згадаю родину,

Згадаю — заплачу, як тая дитина;
А хвилі на той бік ідуть та ревуть.
А може я й темний, нічого не бачу,
Може моя доля на тім боці плаче,
Бо сироту всюди люди осьміють;
Нехай би сьміялись, та там море грає,
Там місяць, там сонце яснійше сия'
І з вітром могила в степу розмовляє —
Там неодинокій з нею бувби я.

Праведная душе! прийми мою мову,
Немудру та щиру, прийми, привитай,
Не кинь сиротою, як кинув діброви,
Прилини до мене, хоч на одно слово,
Та про Україну мені засьпівай!

Тарас Шевченко.

До рідної мови.

Рости-ж наша мово, рости, розвивайся!
Рости в силу й славу, рости в красоту;
Хлопської свитини не пряч, не встидайся!
Нагодная свита нам кунтушем ту.

Рости рідна мово і будь нам щитом,
На вражі, на люті, затроєні стріли!
Сталися, острися і будь нам мечом
Побідним на підлі тиранській сили!

І Генії рускі тебе піднімуть
Високо на сьвітлі престоли науки,
Диядема слави тобі ушлетуть,
Булаву законів дадуть тобі в руки,

Рости-ж наша мово! ми не принесем
Тебе із за паньства у жертву нікому —
З тобою мем жити, з тобою умрем
На волі, під волі гремучим псаломом.

Корнило Н. Устиянович.

З ПРОЛЬОГА Дра ІВАНА ФРАНКА.

До великого моменту
Будь готовим кождий з вас —
Кождий може стать Богданом,
Як настане слушний час.

Мовиш: нині інші війни...
Ну то иньшу зброю куй,
Ум оstri, насталюй волю,
Лиш воюй, а не тоскуй;

Лиш бори ся, не мирися,
Радше впадь, а ся не трать,
Гордо стій і не кори ся,
Хоч пропадь, але не зрадь!

Кождий думай, що на тобі
Міліонів стан стоїть,
Бо за долю міліонів
Мусиш дати ти одвіт.

У таких думках держи ся
І дітий своїх ховай!
Коб лиш чистая пшениця —
Буде паска й коровай.

Чи побіди довго ждати?
Ждати довго! то й не жди-ж!
Нині вчи ся побіджати,
Завтра певно побідиш.

Та-ж не даром цвіт розцвив ся!
Чей же з цвіту буде плід,
Та-ж не даром пробудився
Український жвавий рід.

Та-ж не даром іскри грають
У очах тих молодих!
Чей нові мечі зас'яють
У правицях, у твердих.

Довго нас недоля жерла,
Доси нас наруга жре;
Та ми крикнім: Ще не вмерла,
Ще не вмерла і не вмере!

УКРАЇНІ

в день ювілею Котляревського „Енеїди“

Зазоріло у Полтаві, дзвін воскресний бе, —
Із колиски рідна мова сьміючись встає.
Будить маму... Україна глянула на сьвіт,
Відвернула ся і знову сном недужих спить.
Спить — прокинесь — в лихорадці шепче, зойкне слово
Про козацтво про булаву — тай засне наново.
А мороз до серця тихо, тихо підступає..
„Пробуди ся, рідна мамо“! смерть тя обіймає.

Корнило Н. Устиянович.

У великі роковини.

Сто літ борби на нашій землі
Ведемо без ружя, без крові завзято —
А деж щастя дни? де наші лани,
Що зерном філюють надійно, багато?
Не скажуть же нам: Сум по облогам
Панує, на пустці і глухо і злидно
На сьміх ворогам! Се-поступу храм?!
Як сїв озимин від снігу пилин
Покритий здаєть ся сумує,
Так доля людини жива з домовин
Встане, хоть сонно зимує...
Зелена рунь — надія клунь,
Се наші народні сїви!
Пропаде хрунь, як слину сльонь,
Воскресні злунають сьпиви...
Бо де не заглянь, ногою де стань,
Плуг оре і ниви підходять травною.
Народная скрань з роботи мов грань

Горить охотов сьвятою!
Маїть ся вже луг й царинний весь смуг
Весна йде воскресна народів могуча!
Йно твердо за плуг, хто народа друг!
Весна йде народня, весела, й робуча..
Не зможе наш вік живучих сих рік
Від моря горі завернути!
І двацятий вік із тьмою калік
Не може сьвіт сонця замкнути.
Хто рідне „Сі“ веде до дня,
Доведе і в громах тучі —
Шукає дня, руска сімя,
Зборемо долю робучі.
Безпечно ідїм в завзяту сьвятім,
Йдїм твердо в сьвяту правд людских дорогу!
У бою лихїм за рід і за дїм
Поставмо у силї гартовану нїгу,
Поставмо жита, всі наші добра,
Всьо, всьо, що дух, тіло заєдно бажає,
А яснота дня з тьми блисне уся
І щастє з роботи людвї повитає!
Бо доленьки день — він праці ровень
Офірам із серця і духа;

Відродження пень — се дух велитень,
Що йде з офірливости духа...
Хто з серця піль родючий біль
Несе на ниви ділами —
Сей жизни хміль дає за біль:
Добро живуче віками!

Марко Мурава.

*Володимир
Володимир*

ІВ. КОТЛЯРЕВСКИЙ В СЬВІТЛІ

російської і рускої критики.

ІВ. КОТЛЯРЕВСКИЙ В СЬВІТЛІ

російської і рускої критики.

Енеїда се перший збірник пам'яток української народности.

І. І. Срезневский.

І. П. Котляревский родоначальник української літератури був поетом бистроумним, оригінальним і гумористом великим. Він виявив українську мову самостійною, він перший поважив ся виразити сею мовою свої думки і зразки свого чуття. Замітна річ, що стало ся се в первих літах ХІХ віку, коли люди жили еще по більшій часті скостенілими думками віку попереднього...

1839. Отечественныя записки. Ч. 3.

В „Наталці Полтавці“ така сила авторского таланту, що ся опера не вийде із малорускої сцени поти, поки остане лиш один звук рідної мови . . .

Ibidem.

Комізм в „Енеїді“ Котляревского недостижимий. Повно в ній легкої сатири, що блищить всею силою гумору і бистротою спостережень . . .

С. Камінський

(Съверная Пчела, 1839, Ч. 146).

Імя Котляревського по причині его „Енеїди“ так звісне і популярне в цілій Україні як імя Климовського або імя філософа - поета Сковороди . . .

1830. Сынъ Отечества, т. IX.

„Енеїду“ прийнято в Малоросії з повною радістю. Читали єї всі верстви народу: Письменні мужики і багаті пани . . .

В. Пассек

1841. Москвитянинъ. Ч. 2. 3.

Два уривки з опери „Москаль Чарівникъ“ дорогоцінні як замогильний голос творця української літератури.

Євчукій

(1841. Ластовка.)

„Енеїда“ представляє вірну картину малоруского життя. Автор знав добре Україну, жив в ній і з нею і користувався всім, що бачив. Характеристика его богів і богинь в тоні українським, а лучить ся з тим гумором недостижимим з яким автор представляє сьмішні сторони свого народу. В его пеклі всі грішники навскрізь Українці і засуджені на такі муки, що їх лиш українська голова видумати може. . . .

М. Костомарів

(1844. Молодикъ.)

„Наталка Полтавка“ не є лиш оперним лібреттом. Се драма, що все стояти ме в поровень з найкрасшими великорускими драмами. . . . „Наталку Полтавку“ подають собі

з рук до рук в безчисленних переписах, а є чимало таких Українців, що не лиш веї пісн але і все лібретто знають на ізуст.

Сементовский

1846. Сѣверная Пчела, Ч. 82.

Ціла Україна з почесністю споминає Котляревського. Єго імя заховане буде на за-всїгди в пам'яті народній, як пісня народна, котра не умирає ніколи.

Яков Головацкий.

Дехто бачить в „Наталці Полтавці“ застарілий сентименталізм минушого віку. На нашу думку оно інакше і як раз противно. В ній повно життя, простоти і драматизму, в ній все толкове і ясне, хоч свободне від всяких зав'язок і розв'язок.

А. А. Котляревский

1856.

Автор знаменитої пародії, бо своєю Енеїдою розсмішив весь український народ, умів з'аналізувати в драматичних своїх творах на протонароднім життю єго трагічні і комічні черти. Декотрим з виведених на сцену осіб зумів він надати багато артистичного індивідуалізму.

И. Кулѣш

(Основа 1861.)

Каразин, Квітка Основ'яненко і Котляревский се перші справжні духові сподвижники на українській Русі.

Данилевский

(Основа 1862).

„Енеїда“ Котляревського не була написана в тій цілі, щоби перед панамм висміяти простий нарід. Она була відгомоном тої опозиції, що виступила против старого класицизму а впливом індивідуальної гумористичної вдачі. Знов в драматичних своїх творах Котляревський удачно підхоплює черти народного життя, а если він подекуди згідно з напрямом свого часу сентиментальний, все таки не можна сказати, щоби він жите протонародне брав за предмет глу́му і насмішки.

Пилип

(1865 Обзоръ исторіи славянскихъ литературъ Пыпина и Спасовича).

В Енеїді Котляревського мова „puritatis legitimaе“ Так чистою мовою українсько-рускою не писав може і сам Квітка.

Г. П. Данилевский

(1866. Украинская Старина).

Націоналізм в поемі Котляревського виявився як в зеркалі

С. Каміньский

(1866. Подтавскія Губ. Вѣдомости).

Не підношу ані не веду Котляревського на степенъ генія такого, яким був Тарас Шевченко, я однак увірений, що Котляревський заслужив собі вінець вічної, чистої памяти в малорускій літературі.

Той сам там-же.

В літературнім взгляді належить Котляревський до тих людей, котрі появляють ся на сто, а часом на кілька сот літ раз. Як зоря утрення розсвѣтає тьму, заповідає сьвіт і оборот в природі, так і такі люди устороняють старі, ошибочні погляди, заповідають новий вік і становлять епоху в літературі. В тім взгляді займає у нас Котляревський трояке становище 1) він робить літературу доступною для цілого народа, 2) увільняє її від борби між классицизмом і романтизмом, 3) виступає як писатель на часі

Онишкевич

(1877 Руска Бібліотека Т. І.)

Котляревський зробив сьмілу пробу получить зміст поеми на рідній мові з сучасними формами великорускої літератури, щоби тим ладом подати їй спромогу дальшого розвитку.

І. І. Петров

Очерки украиньской литературы 1884.

На наш погляд Котляревський являєть ся нам націоналістом, демократом сатириком, осьмиваючим схолястичну науку і пановане чужої мови в школах і в науці; він стоїть за гуманність, він устами Латина розказує, що треба бути звірем, щоб на війні ляти людську кров, або вбивати людей:

„Для мене гіркий всякий бій“.

Хиба скажете, тут не обзивають ся європейські ідеї того часу, ідеї, котрі ще і тепер трохи не через сто літ, все таки нові.

Олександр Кониський

(Сьвіт 1890 ч. 2).

Велике діло, Енеїду, розпочав Котляревський простодушно, без особливого задуму, і розпочав так радикально, мов соціальний реформатор. Постягував з Олімпу богів і богинь з полубогами а з високих постаментів поспускав на долівку широкославних героїв, що могожновладці брали собі за взір, і все те олімпійське та боготворене по великих містах паньство повернув у мужицьку простоту. Письменні люди прийняли „перелицьйовану Енеїду“ величнього римлянина з уподобою, бо побачили в ній своє поспільство, побачили хоть і з вивороту, та все-ж таки не сліпуючи так, як сліпували захилившись за чужомовні книжки . . .

П. Л. Кулїш,

(хуторна поезія, Львів 1882).

Котляревський переніс зміст „Енеїди“ в малоруський простолюдинний світ і світ сей представив він дуже вірно і талановито . . . Єслиби Котляревський взяв був в руки і другу яку поему: „Єрусалим“ Тасса, або Жільблява і надавши сему таку артистичну форму як в „Енеїді“ перебрав се в малоруску плоть і одежу був би вийшов з того такий - же сам результат.

Н. Костомарів,

(1883. Кієвская Старина.)

Що до язика в „Енеїді“ — Котляревський займає таке-ж місце в літературі українсько-руській як в російській: Ломоносов і Карамзін.

Сентиментальна Наталка поступає так, як поступили би тисячі дівчат в Малоросії.

Мінський,

(Часопись Новь 1884.)

„Москаль чарівник“ не є комедією типів. Се веселий водевіль ситуаційний з живого життя протонародного. І салдат і простакуватий мужик-чоловік і мудра баба і той нещасливий панич, що показав ся більшим дурнем, чим всі попередні лица, все разом фотографія з життя народа.

Той сам

Часопись Новь 1884-1885.

„Перелицьйована Енеїда“ стала справді цілющим ліком для безталанної України, котру чужі супостати і свої перевертні засудили на загибель віковичну. Ось віджило слово українське і відтак повіяло теплим леготом не тільки на хати мужицкі але й на деякі доми панські, із за чого до рідної мови стало нахилятись багато письменних людей, котрі доси придержувались культури російської або польської. Правда, що той почин нового словесного життя був породом тяжким, позаяк радикальним ліком мусіла бути комічна травестія однак иньшим способом ніяк не могло відбутись на Україні відроджене просвітне и національне.

Дор Омелян Огоновский

історія літер. Т. II. ч. I.

Заслугою Котляревського не лиш зближене української літератури до сучасних форм літератури російської але еще і талановите відкрите скарбів малоруского духа і малорускої мови... В „Енеїді“ стає перед очима читача жива Русь Україна... В описах Котляревського скрайний реалізм а за тим реалізмом стоїть чеснота мотивів і горяча любов до народу і правди. Язык „Енеїди“ енергичний, ясний і тонкий, а хоч подекуди простий всеж гарний іа причуд і характеристичний.

Проф. Дашкевич.

(Записки императорской академіи наук. том 59. кн. I.)

„Енеїда“ Котляревського, се класичний твір малорускої літератури по причині своєї простої вдачі, свого стилю і національного іронічного гумору.

Ст. Петербургскій Енциклопедический словарь.

В своїх творах виявив Котляревский малоруску мову з XVIII. віку, очистивши однак еї від неприличного змісту і макаронізмів і приновивши еї до вимогів і форм сучасної російської літератури.

К. І. Петров,

(очерки истории украинской литературы XIX. столѣтія.)

Котляревский нарисувал нам в Енеїді доволі повну картину сучасного українського життя, котрого докладне знане проявляє він в усіх частях Енеїди. Комічне зображене українського побуту переходить іноді в карикатурність, однак в більшій часті Енеїда переведена в дуєї народного гумору а до того проявляє ся в ній горяча любов до народу і правди. При тім умів Котляревский надати всему народний колорит, так, що Енеїда показує ся в подробицях зовсім народною і має значіше твору самостійного.

В опереті „Наталка Полтавка“ зобразив Котляревський Полтавців без ідеалізації: типи виведені в ній зовсім реальні а особливо в Наталці проявляє ся чиста душа української дівчини з таким теплим чутем, що мусять тронуть читача і очевидця. Риси народних звичаїв схоплені дуже вірно; ціла оперета проникнута правдою людського життя, так, що зв'єднала собі симпатію не тільки українсько-руського народу але й в Московщині.

Олександр Барвіньський.

Трохи не всі найкрасні українські письменники уміли сполучити величне і смішне, високе і вульгарне, жалісне і насмішкувате, — як той Перебендя, старий та химерний, що почне співати веселої а на сльози зверне. Никола Гоголь, хоч не писав по українськи дуже багато скористав з того сполученя, напр., ліплячи до купи імена клясичні з вульгарними: Тиверій Горобець, Хома Брут. Гоголь тут наслідував Котляревського та інші твори нашої народної словесности.

Грицько Коваленко

„Енеїда“ відповідала традиціям народної усної і писаної літератури, і через те була твором цілком народним.

Idem

Наше національне відроджене утворилось під впливом заінтересованя народом його побутом, мовою, його минувостію и сучасним життям, суспільними і економічними потребами.

Михайло Грушевський.

Завдяки своєму слову Україна стала не об'єктом кабінетної цікавості та романтичних симпатій а предметом горячої любови, посвячення і патріотичних змагань.

Idem.

Простонародне слово нарешті далеко більше, ніж всякі теорії зближало інтелігента до народа, дало йому око й ухо для того, аби бачив народні потреби і чув його змагання і ідеали.

Idem

Настав моральний і культурний занепад на Русь. Саме в пору являє ся рідному народови на ратунок від занепаду Енеї, хоч і не по нашому зветь ся. Оттак за довгий час темряви наїсла на Русь чужина, що свій чоловік мусить прибрати чуже ім'я, аби його свої за свого прийняли. І скаляне лице нашої країни не мов умглося. Зі споду виринає тоді неначе та русалонька прегарна і непорочна, дівчина Наталка. Нарешті сам Чарівник Котляревський, розкривши обезображене лице України найшовши і показавши непорочне серце люду, бере ся своїх чужиною здеморалізованих земляків научати, щоб від тепер вже більше ніколи не забували, якого вони роду, почитали матір, свою не презирали рідних своїх, не обижали нікого, бо се початок всякого поступу.

Проф. Др. Смалъ Стоцкий.

Котляревський сподівався, що его Енеїду читати будуть не тільки пани, але й прості люди письменні, а неписьменні схотять бодай послухати; для того в своїм описі Енеєвої

подорожи по пеклі указав також на тих своїх земляків, простих людей, що серед своїх злиднів шукали відряди в чарці або й ледащили, та згадав і про грішників — кріпаків, про пияниць, про невірних жінок, що віддають ся не з любови за старих чоловіків.

Котляревський досить надивився в своїм житю, як всілякі пани українські кривдили простий нарід. От і за ті кривди видумав він їм таку кару. А дуже мудро зробив, що не писав о тім зараз з початку своєї Енеїди. Пани читаючи з разу самі сьміховинки, сьміялися та думали собі, що Котляревський цілу книжку написав лише на кпини та на сьміх з хлопів і з їх життя, оттак на потїху і для забавки панів. Так думаючи, радо читали книжку та сьміялись і не стямалися як побачили вірний образ своїх осіб і діл. Аж тогді де хто розумнійший погадав собі: „Таки так! Зле так знущатися над бідними людьми, — гріх великий!

Др. Мих. Пачовский.

Так отже Котляревський переломив рерші леди і дав початок новому письменству із своєю рідною, живучою мовою і зі своїм живим, з життя народною взятим змістом. Яке-ж значіне того факту? Історичне! — скажемо. Себо від того часу українсько-руський нарід став добивати ся слави і добра не княжими берлами і гетьманськими булавами, не повстаннями і проливом крови, а живим словом в літературі і науці. По Котляревским ідуть его слідом інші герої-письменники по різних областях великої українсько-рускої землі; в поодиноких генераціях, одна по другій, являють ся цілі плеяди письменників і народних діячів. З початку ділають они ще без виразно означеної програми, — від Кирило Методійского братства і Шевченка ідуть вже з означеною програмою і виразно витиченім шляху, а від занесеня кріпацтва (1861 р.) закроюють свою наукову літературну діяльність та просьвітну

на широкі обсяги. Тото живе слово вже перед тим пробило собі отвір до галицької Руси і тут на перекір царским указам успішно в літературі і науці розвиває ся. Нема бо сумніву, що те живе слово в „Енеїді“ Котляревського додало смілоści Маркіянови Шашкевичови ввести мову народну в письменство і в Галичині; оно-ж дало причину Русинам в (1848 р.) оголосити себе братами Українцям; оно саме, залетівши за українськими книжками до Галичини, по наданю конституції в (1861 р.) заставило тямучих Русинів до роботи на різних полях для розвою національного. Плоди сеї роботи, натхненої живим словом, видимо ми в Галичині великі на різних полях: науки, літератури, шкільництва, церкви, товариств політичних, просвітних, економічних і т. д. Справило се вже живе слово народу, про котре справедливо сказав Куліш, що оно становить нашу народну силу і нашу народню славу, — оно одно дає нам право на діляницю між иньшими народами“.

Іл. Кокорудз.

Пошановане Котляревського за життя і по смерті.

Котляревського, хоть се дуже рідко буває високо цїнили й свої і чужі ще й за життя его. В цілій Полтаві не було чоловіка, хтоби непоклонив ся, стрітившись з ним. Не було ученого, хтоби в переїзді через Полтаву не загостив до него — без ріжницї, чи его знав чи ні. Яку честь віддали ему Полтавці по смерті, о тім вже сказано. А знов в сотні роковини его уродин 29. серпня 1869 р. вся Полтава зібрала ся на могилі Котляревського, справлено поминки і розписано складки, щоби відновити над могилою пам'ятник, що вже був підупав. А тепер, в сотні роковини его смерті, заходять ся Полтавці постановити над его могилою новий, величавий пам'ятник.

З життя Івана Котляревського.

Росказують, що підчас турецької війни в р. 1806. Котляревському треба було переправитись човном за Дунай. Керманичами човна були два Запорожці. Вони вдивлялись в него, та з лиця пізнали в ній щось свого. Питають ся его, як він зве ся, і він назвав себе. Тоді вони: „Чи не той, що скомпонував Енеїду? „Той самий“, відказує Котляревський, усміхаючись. — „Так се Ти, батьку, наш рідний!“ — кликнули радісно Запорожці і припавши до него, стали его цілувати по руках. „Іди батьку до нас!“ — сказали вони, коли він виходив з човна, — „ми тебе зробило старшим!“

ЗОЛОТІ ГАДКИ І. КОТЛЯРЕВСКОГО

в его Енеїді.

ЗОЛОТІ ГАДКИ ІВ. КОТЛЯРЕВСКОГО

в его Енеїді.

Не так то робить ся все хутко
Як швидко оком змігнеш;
Або, як казку кажеш прудко,,
Пером в папері як пишеш.

Та вже що буде те і буде
А буде, те, що Бог нам дасть;
Не ангели такі-ж люди,
Колись нам треба всім пропасть.

З людьми на світі так буває:
Коли кого міх налякає,
То послі торба спать не дасть

Коли чого в руках не маєш,
То не хвалися що твое;
Що буде, ти того не знаєш
Утратиш може і своє.

Не розглядівши кажуть, броду
Не лізь прожогом, перший в воду,
Бо щоб не насмішив людей.
І перше в воду подиви ся
Тоді і рибою хвали ся,
Бо будеш йолун, дуралей.

Но горе грішникови сущу,
Так кїевский скубент сказав:
Благих дїл во вся не їмущу,
Хто божїї судьби пізнав?

Біда не по деревах ходить
І хтож єї не скоштував?
Біда біду, говорять, родить
Біда для нас — судьби устав.

Скажіт! тоді чи дуже снить ся
Як доля против нас ярить ся
І як для нас фортuna зла?

О сон, з тобою забуваем
Все горе і свою напасть,

Чрез тебе сили набираєм;
Без тебе мусіли-б пропасть.
Ти ослабівших укріпляєш;
В тюрмі невинних утішаєш
Злодіїв сницями страшиш,
Возлюблених ти до купи зводиш,
Злі замисли к добру приводиш

Тілесні сили в кім охляли,
В тім дух не швидко, та задре.

Де їсть ся смачно там і петь ся

А все то хитрість єсть жіноча
Новинкою щоб підмануть;
Хоть гарна як, а все охоча
Єще гарнійшою, щоб бути.

Відважний жид і в школі грішить.

Тоді найбільш нам допікає
Куди зла доля однімає,
Що нам всього милійше єсть.

А тож не так тепер буває
Поміж жінками і у нас?
Коли чого просити має,
То добрий отгадає час.
І к чоловіку пригніздить ся
Прищупить ся приголубить ся
Цілує гладить, ласкотить
І всі сугави розшрубуй
І мізком так завередує,
Що сей для жінки все творить.

В війні з врагами не плошай!
Хоть утіка', — не все жени ся:
Хоть мов і трусить — стережи ся
Скіксуєш раз — тогді прощай.

Не зло назначене судьбою —
Слідити ме скрізь за тобою
Не утечеш за сто морей.

Коли жінки де замішались
І їм ворочати дадуть

Коли з розказами втаскались
Та пхиканя ще додадуть,
Прощайсь на вік тогді з порядком,
Пішло все к'чорту неоглядком,
Жінки поставлять на своє.

Другим ми часто пророкуєм
Як знахорі хуже толкуєм —
Собі-ж шукаєм циганок.

Живе хто в світі не обачно
Тому нігде не буде смачно
А більш, коли і совість жметь

Ми всі, як бач, народ хрещенй
Волочим ся без талану.

*Де общее добро в упадку
Забудь вітця, забудь і матку
Лети повинність ісправлять;
Любов к отчизні де героїть,
Там сила вража не устоїть,
Там грудь сильнійша від армат!*

З „НАТАЛКИ ПОЛТАВКИ”

3 „НАТАЛКИ ПОЛТАВКИ“.

Віють вітри, віють буйні аж дерева гнуть ся
О, як болить моє серце, і сльози не лють ся.
Трачу літа в лютім гори і кінця не бачу
Тільки тогді і полегча як нишком заплачу.
Не поправлять сльози шастя... серцю легше буде;
Хто щаслив був хоч часочок по вік не забуде.
Єсть де люди, що і моїй заздують доли
Чи щасливаж та билінка, що росте у поли.
Що на поли на пісочку, без роси на сонци?
Тяжко жити без милого й в своїй сторононьці.
Де ти милий чорнобривий? Де ти, озови ся!
Як я бідна тут горюю, прийди подиви ся.
Полетіла-б я до тебе та крилець не маю,
Щоб побачив, як без тебе з горя висихаю.
До когоч я пригорнуся, і хто приголубить,
Коли тепер не ма того, який мене любить.

(Думка Наталки, акт I, ява I.)

Дід рудий, баба руда
Батько рудий, мати руда,
Дядко рудий, тітка руда
Брат рудий, сестра руда,
І я рудий руду взяв,
Бо рудую сподобав.

Рудий піп нас повінчав,
Рудий дяк нам заспівав
Руді нам музики грали
Руді гості танцювали.
Уродило ся маленьке
Тай оно було руденьке,
Бо я рудий руду взяв,
Бо рудую сподобав.

Ой по горі по Паняниці
В понеділок дуже в ранці
Ішли наші новобранці,
Поклонили ся шинкарці.
А шинкарка на них-морг:
„Іду братики на торг“.
Ішли Ляхи на три шляхи
А Татари на чорти

Шведи враги поле вирили,
Козак в лузі окликнув ся
Швед Татарин, Лях здригнув ся,
В дугу всякий ізгнув ся.

(Пісня виборного акт I. ява III.)

Ой під вишнею та й під черешнею
Стояв старий з молодю, як із ягодою.
І просила ся і молила ся:
„Пусти мене, старий дїду, на вулицю піду“;
„Ой сам не піду і тебе не пущу,
Куплю тобі хатку, еще й сіножатку
І ставок і млинок і вишневий садок!

„Ой не хочу хатки, анї сіножатки
Нї ставка нї млинка, нї вишневого садка.
Бо ти старий дідуга ізгнув ся як дуга,
А я молоденька, гуляти раденька“.

(Пісня виборного акт I. ява III)

Вітер віє горою
Любивсь Петрусь зі мною...

Ой лихо не Петрусь
Біле личко чорний вус!

Полюбила Петруся
Та сказати бою ся,

Ой лихо не Петрусь
Біле личко чорний вус,

А за того Петруся
Била мене матуся...

Ой лихо не Петрусь
Біле личко чорний вус.

Деж блукає мій Петрусь
Що і доси не вернувсь?

Ой лихо не Петрусь
Біле личко чорний вус.

Я хоч дівка молода
Та вже знаю що біда.

Ой лихо не Петрусь
Біле личко чорний вус.

(нісня Наталки акт I ява IV.)

У сусіда хата біла
У сусіда жінка мила
А у мене ні хатинки
Не ма щастя ані жінки

За сусідом молодиці
За сусідом і вдовиці
І дівчата споглядають
Бо сусіда всі кохаютъ

Сусід раніше мене сіє
У сусіда зеленіє
А у мене ні орано
Ані нивки не сіяно

Всі сусіда вихваляють
Всі сусіда поважають
А я марно час мій трачу
Один в світі, — тільки плачу.

(Пісня Петра акт III, ява V.)

Начинаймо виселить ся
Час нам сльози осушить;
Доки лиха нам страшить ся
Не до смерти в гори жить

Нехай злії одні плачуть,
Бо недобре замишляють,
Українці добре скачуть
І на злість усім гуляють.

Коли хочеш быть щасливим,

То на Бога полагай ся,

Перекось все терпѣливо

І на себе лиш спускай ся.

Хор кінцевий (акт III. ява послѣдня).

ЧАРКА У РУКИ.

тоасти на комерсі
музика П. Кишакевича.

Чарка у руки, перша за край
Перша за Русь-Україну!
Сон про свободу, чарко, нам дай
Любий сон хоч на годину.
Скоро сон щезне, сон кріпака
Зломить кайдани сильна рука...
Чарка у руки перша за край
Перша за Русь — Україну.

Чарка за приязынь друга брати,
Друга за вроду дівочу!
Їх при свободі, їх лиш знайти
Більшого щастя не хочу.
Чарка і приязынь врода і сьпів
Ворога їх спіткає мій гнів...
Чарка за приязынь друга, брати,
Друга за врод дівочу.

И за Чорногору чарка одна.
Трета за верх Чорногари!
Сьнігом до сонця блисне вона,
Блиском тим хмари поборе.
Блиск єї рано впаде на Дін
В вечер на Сянї виступить він . . .
За Чорногору чарка одна
Трета за верх Чорногори!

Перемишль два 9. грудня 1898.

В. Щурач.

ПРОГРАМА СВЯТОЧНОГО ВЕЧЕРА

устроєного

В ЧЕСТЬ ІВАНА КОТЛЯРЕВСКОГО В ПЕРЕМИШЛИ

☞ дня 8-го грудня 1898 г. в сали „Сокола“ ☜

Заходом Тов. Руских Женщин, Перемиского Бояна, Бурси ім. св. о. Николая,
Рускої Бесіди, Філії Просьвіти, Руского Інститута для дівчат і Тов. св. Кирила.

1. Прольог — слова Дра **В. Щурата**, виголосить п-ні Е. С.
2. **Й. Кишакевич-В. Масляк**: „Великі Роковини“, кантата на хор мішаний в супроводі оркестри.
3. **В. Масляк**: Про значіне Ів. Котляревського в літературі (відчит.)
4. **Т. Шевченко-О. Ніжанковский**: Минули літа молодії, сольо тенорове в супроводі форте-піяна і віольончелї, виконає п. М. Менціньскій.
5. **Ів. Котляревский-М. Лисенко**: „Наталка Полтавка“ комедію - опера в трех відслонах, виконають сили аматорські.

О С О Б И:

Наталка, українська дівчина
Горпина Терпилиха, її мати
Петро, любовник Наталки

|| Микола, дальший кривняк Терпилихи
Тетерваковский, возний, жених Наталки
Макогоненко, сільський виборний.

6. **Т. Шевченко-Й. Кишакевич**: „Калина“, баллада на соля і хор мішаний в супроводі оркестри.
7. Закінченє.
- || 8. Образ із живих осіб, укладу п. Скрутка.

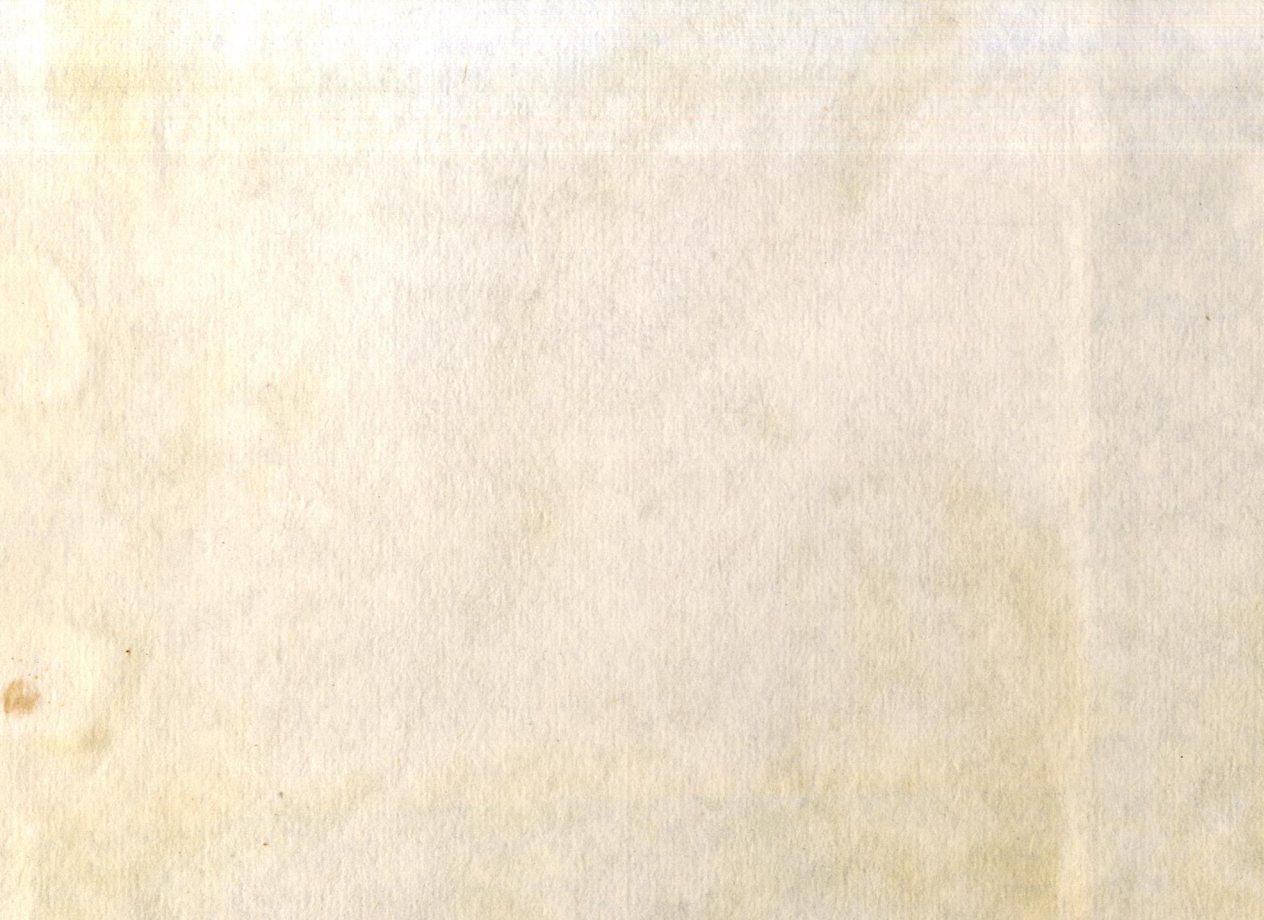
34.542

H-1

⊕ $\frac{\text{VII}}{\text{H-125}}$

*Зона с автобелом
Зона с автобелом*

U34.542
φ $\frac{\text{VII}}{\text{H-125}}$

